

روایات داپاندھی شاعر

A TRAVELING POET OF TRADITIONS

Muhammad Irfan ul Haq

Assistant Professor, Institute of Punjabi and Culture Studies, Univeirsty of the Punjab Lahore

irfan.ipcs@pu.edu.pk

KEYWORDS	ABSTRACT
Shahbaz Danish Tareeqat Devotion Objectivity Awareness Mysticism Draditional Traveling Poet	The present research paper is about the poetic thought of Shahbaz Danish. He is a resident of Narowal, a border city of Pakistani Punjab. He is related to spirituality and mysticism. He is a poet of traditional style and thought who has not only studied Sufism in depth but also has an awareness of spiritual matters due to his direct connection with Tareeqat. He travels back in time and collects his favorite themes and subjects and presents them in his own style. In his poetry traditional aspects like devotion, discipline and objectivity are described with customization. That is why we call him a traveling poet of Sufi tradition.
DATES	DOI:
Received 05-12-2024	http://journals.mehkaa.com/index.php/negotiations/article/view/115
Accepted 20-12-2024	
Published 31-12-2024	
QR CODE	

تختیص:

یہ تحقیقی مقالہ شہباز دانش کی شاعرانہ فکر کے بارے میں ہے۔ وہ پاکستانی پنجاب کے سرحدی شہر نارووال کے رہائشی ہیں۔ ان کا تعلق روحانیت اور تصوف سے ہے۔ وہ روایتی اسلوب اور فکر کے شاعر ہیں جنہوں نے نہ صرف تصوف کا گہرائی سے مطالعہ کیا ہے بلکہ طریقت سے براہ راست تعلق ہونے کی وجہ سے

روحانی معاملات سے بھی آگاہی حاصل کی ہے۔ وہ ماضی کا سفر کرتے ہیں اور اپنے پسندیدہ موضوعات اور مضامین جمع کرتے ہیں اور انہیں اپنے انداز میں پیش کرتے ہیں۔ ان کی شاعری میں عقیدت، نظم و ضبط اور معروضیت جیسے روایتی پہلو حسب ضرورت بیان کیے گئے ہیں۔ اسی لیے ہم انہیں صوفی روایت کا مسافر شاعر کہتے ہیں۔

شہباز دانش (پ 1974ء) اجو کے سسے دا اوہ مہان شاعر اے جیہدے کول پنجابی شاعری کا روایتی رنگ کامل طور تے دکھائی دیندا اے۔ اوہ پنجاب دے وڈے شہراں توں دور نارووال دی صاف ستھری فضا وچ ساہ لین والا جیہا شہباز اے جیہڑا کدی وی سلطانی قسراں دے گنبدان تے نہیں بیٹھا۔ اپنی ذاتی زندگی وچ اوہدی حیثیت اک درویش دی اے جیہڑا اپنے بزرگاں دے دوارے تے پیاطریقت دیاں فضاواں وچ اڈاری مارن تے عشق سمندر وچ ڈبکی لاون دا ہنرجان دا اے۔ اوہدے کول اک ہنر ہوروی ہے۔ ایہ ہنر جذبیاں تے احساساں نوں شعر اں دے روپ وچ بیان کرن دا اے۔ فکری تے نظری پکھوں اوہ اپنی و لگن وچ انج محفوظ اے جیویں ماں دی جھولی وچ جاتک محفوظ ہوندا اے۔ اوہدے کول کلاسیکی روایت دے تحفظ دا احساس ودھیرا اے۔ اوہ ماضی وچ سفر کردا اے تے بیٹے سسے دیاں یاداں نوں نیلکے اکھراں دا البادہ اوڑھا کے مکھ وکھالے لے آندا اے۔ اوہ اک پیروی اے۔ اوہ اپنا سنیہا یا مطلب دو جیاں تائیں اپڑان لئی فن شعر نوں اک "ٹول" یعنی "تھیاریا" دے طور تے ورتنا جان دا اے۔ اوہنے ایس فن نوں اک خاص مقصد دے پیش نظر اختیار کیتا ہو یا اے۔ اوہ اپنے اوس مقصد توں ماڑا جیہا سرکن لئی وی تیار نہیں۔ اوہدے ایس مقصد نوں ڈاکٹر محمد ایوب (پ 1969ء) نے "شہباز دانش دے کلام وچ مقصدیت" دے سرناویں ہیٹھ سمجھن دی کوشش کیتی اے۔ ڈاکٹر محمد ایوب دا مننا اے:

"پر بت کتھاواں دا ساہت ہووے یاں وار ادب، سی حرفیاں ہون یاں باراں ماہ، غزل ہووے یاں نظم غرض شاعری دی صنف کوئی وی ہووے نویں یاں پرانے شاعر اں دا شاعری کرن دا مقصد نتر کے سامنے آؤندا اے تے اوہ ہے لوکائی دی اصلاح۔ بابا فرید جتھے گریبان اندر جھاتی مارن، نفس کشی، دنیا دی بے ثباتی، انسان دا فانی ہونا، نیک عملاں دی تلقین تے آخرت دی فکر دی گل کردے نیں، اوہ تھے بابا فرید دی ایس ریت دی پالنا کردا ساہنوں ہر چھوٹا وڈا کوئی دکھائی دیندا اے۔ ایسے ریت نوں اگانہہ ٹوردے ہوئے ساہنوں شہباز دانش ہوریں نظریں آوندے نیں۔" (1)

شہباز دانش (پ 1974ء) روایت تے مقصدیت نوں اپنے پنجابی کلام توں اک لمحے لئی وی دکھ نہیں ہون دیندا۔ پنجابی شاعری دی سب توں مضبوط تے مستحکم روایت تصوف تے صوفی ازم نال جڑی ہوئی اے۔ جیہدے وڈے مہاڑاں وچ آفاقیت، موسیقیت، فنی پختگی تے فکری عظمت شامل نیں۔ پنجابی دے صوفی شاعر اں نے اپنی فکر نوں اپنی شاعری راہیں سنن والیاں تائیں اپڑایا اے۔ اوہناں دی شاعری نہ صرف اپنی اچھ پاروں آپ امر ہوئی سگوں اوہنے اپنی تخلیق کرن والے (شاعر) نوں وی امر کردتا۔ پنجابی کلاسیکی روایت دے مڈھلے صوفی شاعر بابا فرید (1188ء-1280ء) نے اپنے سخن نوں دوہڑیاں (شلوک) راہیں لوکائی

تک اپڑا کے اوہ مانتا کھٹی جیبہدی مثال ایس توں پہلے موجود نہیں سی۔ ایہ دوہڑے اپنے نفس مضمون پاروں آفاقیت دے حامل نیں۔ جدوں اوہ "اکنا آٹا اگلالتے اکناں ناہیں لون"، "ڈکھ سبھاء جگ" یاں "جیہناں کھابھدیاں چو پڑیاں گھنے سہن گے ڈکھ" دی بات کر دے نیں تے اوہناں دے کلام وچ موجود آفاقیت نکھر کے سامنے آجاندی ہے۔ ایس آفاقی سنیے نوں جدوں گورونانک (1469ء-1538ء) نے سنیا تے اپنے کول سانجھ لیا۔ مگروں گوروارجن (1563ء-1606ء) نے اپنے منن والیاں لئی گرنٹھ صاحب سودھی تے بابا فرید دے آفاقی سنیے نوں اپنی مذہبی کتاب دا حصہ بنا کے اوہناں دی آفاقیت تے کلاسیکیت اُتے رہندی دنیا تائیں تصدیق دی مہر لادتی۔ پر ایس عمل نال بابا فرید دا آفاقی کلام مقصدیت دی و لگن وچ لے آندا گیا۔ شاہ حسین[ؒ] (1539ء-1593ء)، سلطان باہو[ؒ] (1631ء-1691ء) بلھے شاہ[ؒ] (1680ء-1758ء) تے خواجہ غلام فرید[ؒ] (1841ء-1901ء) دے کلام دی کلاسیکیت اوس کلام وچ موجود موسیقیت دے کارن وی اے۔ جد کہ وارث شاہ[ؒ] (1722ء-1798ء)، میاں محمد بخش[ؒ] (1830ء-1904ء) تے مولوی غلام رسول عالم پوری[ؒ] (1842ء-1893ء) دی فن اُتے دسترس نے اوہناں نوں نہ صرف دو بے شاعر اں توں ممتاز کیتا اے سگوں ہمیش لئی امر وی کردتا اے۔ ایہدا ایہ مطلب ہرگز نہیں کہ اوّل الذکر شاعر اں کول موسیقیت تے فن اُتے دسترس نہیں سی یا آخر الذکر شعراء دے شعراں وچ آفاقیت نہیں سی۔ سگوں ایہ سارے لوازمات رل کے ہی اوہناں دے کلام نوں اُچ پدھرتے لے جان دے نیں۔ اُتے ذکر کیتے گئے مہاڑ اوہناں دے کلام دی اُچائی دے اہم کچھ نہیں حال آں کہ اوہناں دے کلام دا امر ہونا کئی وجوہات دی بناتے ہو سکد اے۔ بابا فرید توں میاں محمد بخش تائیں تے مولا بخش کشتہ (1876ء-1955ء) توں پیر مہر علی گولڑوی[ؒ] (1857ء-1937ء)، استاد دامن (1911ء-1984ء) تے ڈاکٹر فقیر محمد فقیر (1900ء-1974ء) تائیں، پیر فضل گجراتی[ؒ] (1896ء-1972ء) تے حفیظ تائب[ؒ] (1931ء-2004ء) توں مذہبی رجحان رکھن والے اجو کے شاعر اں تائیں ہر کسے نے اپنے اپنے انداز نال پنجابی شاعری دی صوفیانہ روایت نوں اگے ٹوریا اے۔ ہر شاعر نے اپنی لوڑ موجب اصنافِ سخن دی چون کیتی۔ جس پاروں پچھلیاں کئی صدیاں توں پنجابی ادب دے گل دستے وچ رنگ بہ رنگے بھلاں دا وادھا ہوندا گیا۔ سوجھواناں تے کھوج کاراں نے اوہناں دے کلام نوں دکھو دکھ پکھوں کھوجیا تے پرکھیا اے۔ منیر احمد شیخ (1932ء-1990ء) نے ایس پنجابی شاعری نوں روحانی واردات داناں دتا اے۔ اوہدے موجب:

"پنجابی شاعری شاعری نالوں ودھ روحانی واردات اے۔ ایس لئی ایس شاعری دیاں اک نالوں زیادہ

سطحاں نیں۔ پڑھن دیاں وی تے تجربہ کرن دیاں وی۔" (2)

زمانے نے ایس صوفیانہ ریت نوں مقصدیت دی چھتر چھاویں وی سمجھن دی کوشش کیتی اے۔ ایہ مقصدیت "حیاتی نوں جیون دا دل دنا" سی۔ دیکھیا جاوے تے "جیون دی جاچ" بہ ذات خود اک آفاقی مسئلہ ہے۔ پنجابی صوفیانہ شاعری دی کلاسیکی روایت وچ نہ صرف ایہ جاچ ڈھیر اگڑھویں اے سگوں ایس شاعری وچ سانھوں مرن دی تیاری دے حوالے نال وی رہنمائی میسر آندی

اے۔ بھاری اجوکے سے صوفیانہ روایت ڈھیر کم زور ہو گئی اے پر فیروزی پنجابی شاعری دا صوفیانہ کچھ جاہ جاو کھالی دیندا ہے۔ ڈاکٹر
صائمہ شعبان (پ 1976ء) اپنے مقالے وچ لکھدی اے:

"پنجابی تصوف دی ریت نوں جتھے کلاسیکل شاعر اں جاری رکھیا۔ ایہناں لکھتاں راہیں حیات جاودانی
دتی۔ نوں دور دا پنجابی شاعر وی ایسے تصوف دی لڑی نوں پھڑ کے تصوف دی راہ دا پاندھی بنیا۔ تصوف
اوہ نظریہ حق، نظریہ وجود اتے نظریہ حیات اے جس نے بندے نوں اوس دی اصل دی سیہان
کرائی۔" (3)

شہباز دانش (پ 1974ء) نے 1995ء وچ پنجابی شاعری ول دھیان کیتا۔ 2012ء وچ اوہ اپہلا پنجابی غزل پراگا "مرشد
دے ہتھ ڈور" چھاپے چڑھیا۔ اوہنے 2019ء وچ اپنے مرشد حضرت امیر مجید (1927ء-2005ء) تے اپنے دادا مرشد حضرت فتح
خان شیش محل (م 1979ء) دے واقعات اُتے مشتمل اک کتاب "شہنشاہ" دے سرنوین ہیٹھ ترتیب دی۔ ایس کتاب دے صفحہ 67
توں صفحہ 112 تائیں اوہ اردو تے پنجابی کلام موجود اے۔ انج ایہ شہباز دانش دادا جوشعری پراگا سی جیہڑا 2019ء وچ چھاپے
چڑھیا۔ ایسے سال ای اوہ اتجا شعری پراگا "مرشد نور الہ دا چاہے" وی لکھ وکھالے آیا۔ ایہدے مگروں اوہ اچوتھا شعری پراگا "میں
وچ میں ناں کو" 2021ء وچ چھاپے چڑھیا سی۔

شہباز دانش نے صوفیانہ شاعری خاص طور تے بابا فرید دے دوہڑیاں تے سلطان باہو دی سی حرفی دا عمیق مطالعہ کیتا ہویا
اے۔ اوہنے کلاسیکل شاعر اں دے کلام چوں تن پکھوں لایہ چکی اے۔ عقیدت (عشق)، طریقت (تصوف) تے
مقصدیت۔ جتھوں تک اوہدی عقیدت یا عشق دا تعلق ہے اوہ دو شخصیتاں توں بہت زیادہ متاثر نظر آند اے۔ پہلی شخصیت اوہدے
مرشد حضرت امیر مجید تے دوجی شخصیت اوہدے دادا مرشد حضرت فتح خان شیش محل دی اے۔ ایہ دونوں بزرگ اپنے سے دے
مجدوب تے سیف زبان شخصیتاں سن۔ اوہناں ساری حیاتی قلندرانہ انداز اپنائی رکھیا۔ دانش دی ساری شاعری اوہدی ساری عقیدت
وانگوں ایہناں دونوں شخصیتاں دے آل دوالے ای گھمدی اے۔ حضرت امیر مجید گولوں اوہنے براہ راست استفادہ کیتا سی۔ ایس
پاروں اوہدے ہر عمل تے ہر شعر وچ اوہناں دا ظاہری یا باطنی حوالہ موجود اے۔ ایسے کیفیت دے زیر اثر اوہنے اپنے چوتھے
شعری پراگے نوں "مرشد نور الہ دا چاہے" دے سرنوین نال موسوم کیتا اے۔ صوفیانہ روایت دے عین مطابق اوہ اپنے مرشد نال
اپنی عقیدت دا اظہار کر دیاں لکھدا اے:

ہر	ویلے	میں	تینوں	تکاں
دل	دے	دل	وچ	رکھاں
تیرے	ورگا	ہور	نہ	کوئی
میرے	جیہاں	تینوں		لکھاں (4)

دانش نے ہر دم مُرشد دے دیدار دی جیہڑی چاہ کیتی اے اوہ ایس راہ دے پاندھیاں لئی کوئی نویں شے نہیں۔ اوہدے توں پہلے صوفی شاعر ایس چاہ دا اظہار اپنے اپنے انداز نال کر چکے نیں۔ مُرشد دے دیدار دے حوالے نال سلطان باہو دا نظریہ بڑا واضح تے دو ٹوک اے۔ اوہ ایس پکھوں کسے قسم دا کوئی ابہام نہیں رکھدے۔ اوہناں موجب:

الف۔ ایہ تن میرا چشماں ہووے میں مُرشد دیکھ نہ رجاں ہو
لوں لوں دے مڈھ لکھ لکھ چشماں اک کھولاں اک کجاں ہو
اتنا ڈٹھیاں صبر نہ آوے ہور کتے دل بھجاں ہو
مُرشد دا دیدار ہے باہو مینوں لکھ کر ڈھ ججاں ہو (5)

شہباز دانش دی عقیدت روایتی انداز دی اے۔ اوہ سلطان باہو گولوں تاثر لے کے اک پاسے تے مُرشد نال محبت تے وارفتگی دا اظہار کر دا اے تے دوجے پاسے مُرشد دی اطاعت نوں اپنا اصل عشق تے مقصد حیات قرار دیندا اے۔ طریقت وچ سب توں اہم سبق تے تربیت دا مڈھلا اصول "اطاعتِ مُرشد" اے۔ مُرشد دی کامل اطاعت ہی سالک نوں اوہدے مقام تے اپڑاندی اے۔ کیوں جے سلوک وچ ایہی سب توں اوکھی منزل اے۔ مُرشد کامل دا کم ظاہری تے باطنی پکھوں مرید دی حفاظت تے ہدایت داسمان کرنا ہوندا اے۔ کامل مُرشد جتھے مرید نوں اوہدے فائدے تے نقصان توں آگاہ رکھدا اے اتھے ہی اوہدی تربیت لئی ہدایات وی دیندا رہندا اے۔ پنجابی کلاسیکی روایت دے سارے صوفیاں ایہی انداز اختیار کیتا اے۔ اوسے روایت نوں شہباز دانش نے رُج اختیار کیتا اے:

جیویں	مرشد	آکھے	من	لیندے
بن	حکموں	پیر	دھر دے	نہیں
ہر	حال	وچ	خوش	دانش
اوہ	قسمت	دے	لڑدے	نہیں (6)

سلوک وچ مڈھلا سبق "نفی" دا اے۔ جیہدی مڈھلی پوڑھی "ذات دی نفی" اے۔ جدوں سالک اپنی ذات دی نفی کر لیندا اے تے اوہنوں "کل دی نفی" کر دیاں کوئی اوکڑ نہیں ہوندی۔ ذات دی نفی ایہ ہے پئی اپنی رائے چھڈ کے مُرشد دی رائے نوں حرف آخر من کے اوہدے اُتے لسانی، جسمانی تے عملی طور اُتے عمل کیتا جاوے۔ ایس اصول تے شہباز دانش آپ وی سختی نال قائم اے تے اپنے مریداں نوں وی ایہی نصیحت کر دا اے۔ اوہنے ایہ سبق پنجابی کافی دے موجد لاہور دے شاہ حسین گولوں لیا اے۔ جیویں شاہ حسین "سجن دے ہتھ بانہہ اساڈی لکن آکھاں چھڈوے اڑیا" دی صدالائی سی اُنجے ای دانش ایہ کوکد اے:

جیویں تینوں مُرشد آکھے اوویں ای توں کر جا
عشق دی بازی جتن دے لئی جتی بازی ہر جا (7)

جستی ہوئی بازی ہار جان دا مطلب اے اپنی ذات دی نفی کر دینا۔ ایہ نفی عشق دا مڈھلا اصول وی اے تے سلوک دی مڈھلی پوڑھی وی۔ شہباز دانش اپنے قول و فعل نال اپنی ایس کیفیت دا اظہار اپنے کلام وچ تھاون تھائیں کردا و کھالی دیندا اے۔ اوہدے لئی مرشد دا حکم اپنی ذات توں اگے ہے۔ اوہنوں مرشد دی ذات اپنی ذات دی تھاون سگوں اپنی ذات توں اگے و کھالی دیندی اے۔ اوہنے مرشد دے حکم تے ہی دنیا دی ملامت یعنی سرکاری ملازمت اختیار کیتی سی۔ مرشد دے آکھن تے ہی طریقت دا سبق وی پڑھیا۔ ملامت تے طریقت اک مکھ ہو کے اوہدا تزکیہ کر رہیاں نیں۔ دونوں امتحان اوہنوں اکو سے درپیش نیں۔ جیویں اوہ آکھدا اے:

زندگی	یار	ہنڈاؤنی	پے	گئی
ہتھیں	جند	چیراؤنی	پے	گئی
کیویں	دساں	میں	تہانوں	یارو
کیتی	گل	سی	پے	گئی (8)

مقصدیت تے طریقت دونواں دا سفر ذات دی نفی ول اے۔ جیہدے وچ اوہ کدی مجبوراً تے کدی ذوق و شوق نال ٹردا و کھالی دیندا اے۔ اوہنے مرشد دے لڑگ کے ایس سفر دا آغاز کیتا سی۔ سلوک دا آغاز جذبے نال ہوندا اے۔ ایہ جذبہ اوس جذبے توں ماخوذ اے جیہڑا عبدنوں معبود دے وصل تائیں لے جا کے معراج کروادیندا اے۔ عشق دے راہ وچ دانش نوں وی ایس جذبے وچوں حصہ ملیا تے اوہ بے اختیار کُوک اُٹھیا:

میری	روح	وچ	مرشد	آپ	سامیا	اے
تائیوں	تے	میں	عشق	دا	چولا	پایا
						اے (9)

فنا فی مرشد توں فنا فی الرسول ﷺ دا پینڈا راہ سلوک دی اک اٹل حقیقت اے۔ جیہدہ السانی یا عملی ادراک ہر سالک نوں ہوندا اے۔ بھاویں اوہدی حقیقت ہر کسے تے نہیں گھل دی پر خواہش تے ہر سالک نوں ہوندی اے اوس مقام دی۔ جیہناں صوفیاں تے اوہ مقام کھلدا اے اوہ دونواں حقیقتاں نوں اک تھاون مشاہدہ کر دے نیں۔ یعنی فنا فی مرشد ہی فنا فی الرسول ﷺ اے۔ دانش وی مرشد تے ہی فنا فی مرشد دے عشق نوں اک تھاون مجمع کرن دا چار اکر دا اے:

لڑ	لگ	کے	میں	مرشد	دے
قسم	خدا	دی	تر	گیا	واں
دانش	خالی	سی	اے	بھانڈا	
عشق	نبی ﷺ	نال	بھر	گیا	واں (10)

شہباز دانش دی عقیدت ہی حقیقت وچ اوہدی طریقت اے۔ جیہدے وچ استقامت ات ضروری اے۔ سچ تے ایہ ہے
طریقت وچ استقامت سب توں اوکھا پنڈھ اے۔ جیہدہ احساس سالک نوں تھاون تھائیں ہوند اے۔ شہباز دانش نوں وی ایس گل
داگوڑھا احساس ہے۔ تاں ہی اوہدے منہ چوں کئی واری بے اختیار نکل جاندا اے:

عشق	دے	نال	نال	یاری	لاویں
نہیں	تے	ماریا	جاویں	گا	
اپنے	وی	چھڈ	جان	گے	تیوں
در	در	دھکے	کھاویں	گا (11)	

طریقت ناز داراہ نہیں سگوں نیار دا پنڈا اے۔ ایہ چھریاں دی مالا اے جیہنوں گل وچ پانا پنڈا اے۔ ایس راہ دے
پاندھییاں دے سارے راہ بند کردتے جاندے نیں۔ صرف اکوراہ کھلا رکھیا جاندا اے۔ اوہ راہ عشق داراہ ہوند اے جیہڑا بندے نوں
ساڑکے سواہ کر دیندا اے۔ "مُو تُو قَبْلَ اَنْتَ مُؤْتُو" دے مصداق اوہدا احساس دو جیاں لئی اک سنیہا بن جاندا اے۔ ایہ سنیہا پنجابی
کلاسیکی شاعری دی صوفیانہ روایت وچ گھٹ ودھ ہر شاعر کول موجود اے۔ جیویں میاں محمد بخش فرماندے نیں:

سدا	نہ	لاٹ	چراغاں	والی	سدا	نہ	سوز	پتنگاں
سدا	اڈراں	نال	قطاراں	رہسن	کدوں	کانگاں		
سدا	نہیں	ہتھ	مہندی	رتے	سدا	نہ	چھٹکن	ونگاں
سدا	نہ	چھوپے	پا	محمد	رل	مل	بہناں (12)	

ایہ دنیا فانی اے۔ فنایت دی حقیقت نوں اک مسلمان اپنے دل تے دماغ دے بہت نیڑے دیکھدا اے۔ کیوں جے
اوہدے ایمان دی مڈھلی شرط آخرت تے یوم حساب اتے یقین رکھنا اے۔ ایہ یقین اوہنوں دنیا دی زندگی نوں اک مسافر وانگوں
پیتان تے مجبور کردا اے۔ دنیا دی عارضی زندگی وچ موت دا احساس تے ایس ناپائیدار حیاتی وچ ای موت توں بعد مکھ وکھالے آن
والیاں حقیقتاں توں شناسائی دے نال نال موت دے احساس نوں اپنے ڈھیر نیڑے محسوس کرنا وی صوفیاں دی شعری روایت وچ
بھریں طور تے موجود اے۔ ایسے روایت نوں اگے ٹوردیاں شہباز دانش دا اکھنا اے:

حُسن	جوانی	دولت	بنڈیا	نک	جانا	سب	ایتھے
بہن	بھراواں	رشتے	داراں	کسے	نال	ہتھ	ونڈاؤنا

(13) ایس

حسن، جوانی تے دولت دانگ جانا تے بھین بھراواں دا ساتھ چھڈ جانا جیہا سنیہا تے احساس اے جیہڑا صوفیاں نوں ہر ویلے
گھیرے رکھدا اے۔ اوہ بھری دنیا وچ ایسے احساس پاروں تنہائی دا شکار نظر آوندے نیں۔ دانش وی تنہائی دے ایسے احساس دا شکار
اے۔ تدوں اوہدے اندر اپنی ذات دے اثبات دی اک خواہش جنم لیندی اے۔ اثبات دی ایہ چاہ دراصل اپنی مانتا دی اوہ خواہش

اے جیہڑی ہر انسان دی مڈھلی جبلت اے۔ اوہ چاہندا اے لوک اوہنوں سنن، اوہنوں منن اوہدے تجربے تے مشاہدے وچ شامل ہوون۔ اوہد اخیال اے کہ اوہنے بہت کجھ دیکھیا تے تجربہ کیتا اے۔ اوہ دو جیاں نوں ایہدے وچ شریک کرن دا چاہیو ان اے۔ ایہی اوہد مقصد اے پر اوہنوں تقدیر دے اختیار دا ادراک ہوندا اے تے اوہ اپنے مقصد نوں اپنی کم مائیگی پاروں اک لطیف احساس وچ بدل کے آکھدا اے:

نفر	دا	کم	اے	راہ	دسنا
کوئی	چلے	بھاویں	نہ	چلے	
جیہناں	عشق	پنجابی	پا	لئی	اے
اوہ	اس	جہان	چہ	رہے	کلے (14)

شہباز دانش نوں ایہ احساس وی ودھیرا اے کہ اللہ نے صوفیاں دے ذمے جیہڑا کم لایا اے اوہ کار نبوت اے۔ کار نبوت کمالات نبوت دے حاصل ہون مگروں ای پورا ہو سکدا اے۔ ایہ کمالات گھٹ ودھ مجذوبیت توں وری نیں لیکن جذب دیاں اپنیاں برکتاں تے کیفیتاں ہون دیاں نیں۔ شہباز دانش نوں اوہدے مُرشد نے جذب تے سحو دے وچ کار اوس تھاویں لیا کھلار یا اے جتھے ملامت ای ملامت اے۔ اوہ تھے دانش نوں اپنی بے کیفی دا ادراک ڈاڈھا ہوندا اے تے اوہ آکھدا اے:

میتھوں	عشق	وفا	نہیں	ہوئی
کوئی	رسم	ادا	نہیں	ہوئی
اوہدا	کس	طراں	دیوا	بجھدا
میتھوں	تیز	ہوا	نہیں	ہوئی (15)

دو جے پاسے اوہنوں اپنے وعدے دا احساس وی بے قرار کر رہیا اے۔ اوہدا وعدہ اوہدا مقصد حیات اے۔ اوہ اپنی شاعری نوں اپنے مقصد حیات دی تکمیل لئی اک اوزار دے طور تے ورتدا اے۔ اوہ اپنے مقصد تائیں اپڑن لئی اپنے جذبے نوں تازہ رکھن لئی اپنے آپ نوں انج تسلی دیندا اے:

یاری	لا	کے	توڑ	دینے	تے
ایہ	وی	کوئی	بچ	نہیں	ہوندا
کر	لاں	جے	میں	وعدے	دانش
اوہناں	توں	فر	بجج	نہیں	ہوندا (16)

شہباز دانش دی عقیدت تے طریقت ہی اوہدی مقصدیت وی اے۔ اوہ اپنے مرشد دے سلسلے نوں اگے ٹورنا چاہندا اے۔ ایس گل دی عکاسی اوہدے کلام توں وی ہوندی اے۔ اوہنوں ایہ احساس وی اے کہ پنجاب دے صوفیاں نے اپنے مقصد نوں پورا

کرن لئی سردھڑدی بازی لائی اے۔ اوہ اپنی مقصدیت لئی نہ تے رُکے نیں تے نہ ہی کسے ہو ر دے سامنے جھکے نیں۔ سگوں اوہناں دی استقامت اگے ہمیش پہاڑی رائی ہوئے نیں۔ جیویں منیر نیازی آکھیا سی:

جیہڑیاں تھواں صوفیاں جا کے لئیاں مل
اوہ اوہناں دے درد دی تاب نہ سکلیاں جھل
اکو کوک فرید دی سُنجے کر گئی تھل (17)

اپنے مرشد نال کیتا ہویا وعدہ پورا کرنا تے مرشد داسنیہا تے مرشد دی فکر اگلی پیڑھی تائیں اپڑانی ڈاڈھا اوکھاتے محنت طلب کم اے۔ ایس کم وچ ان گنت اوکڑاں نیں۔ اوہناں اوکڑاں دے سامنے اپنے آپ نوں متوازن رکھنا وی اک امتحان اے۔ حقیقت وچ ایہ اک پاسے ملامت نال بھرپور اے تے دوجے پاسے ماننا دی چاہ نال وی پڑ اے۔ ایس مقام اُتے اوہدی عقیدت، طریقت تے مقصدیت اک ہو کے اوہدی فکری اڈاری نوں ایہناں اکھراں داروپ پو ادیندیاں نیں:

اکھیاں نوں جے تکن اکھیاں
اکھیاں نوں فر کھولن اکھیاں
آتش دے وچ سٹ کے دانش
عاشق نوں فر تولن اکھیاں (18)

ایس کچھوں مکدی گل ایہ اے پی شہباز دانش نے پنجابی دے صوفی شاعراں دے کلام، فکر تے مقصدیت توں بھرویں لایہ چکی اے۔ اوہ ماضی وچ سفر کر کے مستقبل لئی خواہشاں دا اظہار کر دا اے۔ اوہ روایات نوں سینے نال لاکے حال دی نقشہ کشی کر دا اے۔ ماضی نوں کھ رکھدیاں حال تے مستقبل دی تصویر لیکن دا چار اکر دا اے۔

حوالہ جات

1. محمد ایوب، ڈاکٹر، شہباز دانش: شخصیت، فکر تے فن (نارووال: امیر ادب پبلی کیشنز، 2020ء)، 56۔
2. سعید بھٹا، سانجھ وچار (لاہور: اے ایچ پبلشرز، 1997ء)، 389۔
3. صائمہ شعبان، ڈاکٹر، نویں پنجابی نظم وچ صوفیانہ عنصر (لاہور: ادارہ پنجابی لکھاریاں، 2021ء)، 133۔
4. شہباز دانش، مرشد نور الہ داجاپے (نارووال: امیر ادب پبلی کیشنز، 2019ء)، 78۔
5. شفقت تویر مرزا، پنجابی ادب (لاہور: پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، 1995ء)، 61، 62۔
6. شہباز دانش، مرشد نور الہ داجاپے، 99۔
7. اوہی، 147۔

8. اوہی، 108۔
9. اوہی، 162۔
10. اوہی، 192۔
11. شہباز دانش، شہنشاہ (نارووال: امیر ادب پبلیکیشنز، 2019ء)، 87۔
12. شفقت تویر مرزا، پنجابی ادب، 23۔
13. شہباز دانش، شہنشاہ، 100۔
14. شہباز دانش، مرشد نور الہ داجاپے، 184۔
15. شہباز دانش، میں وچ میں ناں کو (نارووال: امیر ادب پبلیکیشنز، 2021ء)، 53۔
16. اوہی، 82۔
17. منیر نیازی، سفر دی رات (اسلام آباد: دوست پبلی کیشنز، س۔ن۔)، 9۔
18. شہباز دانش، میں وچ میں ناں کو، 70۔

References in Roman Script

1. Muhammad Ayub, Dr., Shehbaz Danish: Shakhshiat, Fikhr ty Fan, (Narowal: Ameer-e-Adab Publications, 2020), 56.
2. Saeed Bhutta, Sanjh Vichar (Lahore: A.H. Publishers, 1997), 389.
3. Saima Shaaban, Dr., Navain Punjabi Nazm wich Sofian Unasar (Lahore: Idara Punjabi Likharian, 2021), 133.
4. Shahbaz Danish, Murshid Noor Illah Da Jaape (Narowal: Ameer-e-Adab Publications, 2019), 78.
5. Shafqat Tanveer Mirza, Punjabi Adab (Lahore: Pakistan Punjabi Adbi Board, 1995), 61, 62.
6. Shahbaz Danish, Murshid Noor Illah Da Jape, 99.
7. Ibid, 108.
8. Ibid, 147.
9. Ibid, 162.
10. Ibid, 192.
11. Shahbaz Danish, Shehnsa (Narowal: Ameer-e-Adab Publications, 2019), 87.
12. Shafqat Tanveer Mirza, Punjabi Adab, 23.
13. Shahbaz Danish, Shehnsa, 100.

14. Shahbaz Danish, Murshid Noor Illah Da Jape, 184.
15. Shehbaz Danish, Ma wich na Ma Na Ko (Narowal: Ameer-e-Adab Publications, 2021), 53.
16. Ibid, 82.
17. Munir Niazi, Safar Di Raat (Islamabad: Dost Publications, S.N.), 9.
18. Shehbaz Danish, Ma wich na Ma Na Ko, 70.